

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 28 Volume: 6 Issue: 28

Güz 2013 Fall 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİNDE DİSİPLİN: DARÜLHAYR-İ ÂLİ ÖRNEĞİ
DISCIPLINE IN OTTOMAN EDUCATION SYSTEM: EXAMPLE OF DARULHAYR-I ÂLİ

Hikmet Zeki KAPCI*

Öz

Bu makalede Darülhayr-i Âli'deki disiplin uygulamaları incelenmiştir. Osmanlı arşiv belgelerine dayanılarak hazırlan bu makalede hem işlenen suçlar ile cezalar hem de başarı ile ödüller ele alınmıştır. Öncelikle Osmanlı eğitim sisteminde 19. yüzyıldaki disiplinle ilgili kararlara yer verilmiştir. Daha sonra Darülhayr-i Âli'nin kuruluşu ve eğitim sistemine değinilmiştir. Son olarak Darülhayr'da ödüllendirme ve cezalandırmalarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ödül ve cezanın disiplin sistemi içindeki önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Darülhayr, Yetim, Çocuk, Meslekî Eğitim.

Abstract

This article examines disciplinary practices in Darulhayr-i Âli. This article, which has been prepared on the basis of Ottoman archival documents, includes both crimes with penalties and success with awards. Firstly, it includes the decisions on the discipline of 19th century Ottoman education system. Later, it has been mentioned establishment and the education system in Darulhayr-i Âli. Finally, it has been given information about the award and punishment in Darulhayr. It has been emphasized that the importance of reward and punishment in the system of disciplinary.

Keywords: II. Abdülhamid, Darülhayr, Orphan, Child, Vocational Education.

Giriş

Eğitim, bireyin içinde bulunduğu topluma uyum sağlamasının yanı sıra mesleki ve kültürel açıdan geleceğin dünyasına da hazırlanmasını hedef alır. Eğitimden beklenen sonuçların elde edilmesinde disiplin önemli bir yere sahiptir. Disiplin anlayışı ve uygulamaları toplumdan topluma farklılıklar arz ettiği gibi zaman içinde de değişime uğramıştır. Tüm bunlara rağmen eğitim açısından önemini hep korumuştur.

Osmanlı eğitim sisteminde modernleşmenin başlaması ile beraber disiplin anlayışında da değişiklikler başlamıştır. Bu durumdan öncelikle etkilenen 1838'de açılan ilk sivil eğitim kurumu olan rüştiyedir. Sultan Abdülmecit'in 13 Ocak 1845'te Babıali'de okuduğu fermanına ve 1845'te Muvakkat Meclis-i Maarif'in ilköğretimde düzenleme yapılmasını öneren raporuna dayanılarak 8 Nisan 1847'de yayınlanan Talimat ile önemli yenileşme hareketleri başlatılmıştır (Akyüz, 1994: 1). Talimat'ta öğretim programları, araç gereçleri ve yöntemlerinin yanı sıra öğrenim süresi, sınavlar, öğretmenler ve yardımcıları, okul ortamı, hocaların maaşları ile birlikte disiplin konularına da yer verilmiştir. Talimat'ın 20. bendinde çocukların kabahatlerine karşı yapılması gerekenlere yer verilmiştir. Buna göre; "Çocuk, hocanın isteğine göre dersini güzelce okuyup öğrenmişse, fakat gevşeklik ve tembellikten dolayı çalışmayıp dersi geri kalmışsa, ya da

* Dr., Erciyes Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Ahlak risalesinde ayrıntılarıyla belirtilen kötü huylardan birini yapmışsa ve dersçe de bir kabahati olursa, bu kabahati işleyen kimin çocuğu olursa olsun, akranı çocuklar arasında utanacağı için, bu çocuğun minderi yazın hoca ve kalfanın görebileceği şekilde dışarı, kışın ise kapının iç tarafına konulup çocuk orada oturtulmalıdır. Hoca, böyle çocuklara sövüp vurmuyacak, yalnızca dince caiz olan dargın bir yüz göstermek, incitmek üzere kulağını çekmek, ırz ve namusa dokunmayacak şekilde acı söz söylemek gibi yollara başvuracaktır.

Çocuk, kabahati daha büyükse, hocanın uygun gördüğü süre ayakta tutulacak, ayakta durduğu süre içinde serbest bırakılmayıp mektep kalfaları tarafından sıra ile dersi tekrar tekrar okutturulacaktır. Bu, hem ona faydalı hem de çok acı vermeyen bir yoldur. Çocuk mektepte bazı bedeni hizmetlerde de kullanılabilir. Akşam tatiline kadar çocuk böyle cezalandırıldıktan sonra, hoca, ana babasına ve velisine de çocuklarının derse çalışmadığı şeklinde bir şikâyet haberi göndermelidir.

Eğer çocuğun kabahati birine sövmek, başkasını dövmek veya Ahlak risalesinde yazılan kötü davranışlardan birini yapmak şeklinde ise çocuk, velisinin izni ile tahammülüne göre, zarar görmeyecek şekilde ve falakaya yatırılmadan, nazik organları korunarak, yaban asması veya yasemin gibi yumuşak değneklerle hafifçe dövülecektir.

Din dersleri kitaplarında yazıldığı gibi, yedi ve daha yukarı yaşlarda bulunan çocuklara abdest alıp namaz kılmaya alışmaları için velilerin emir ve uyarıda bulunması gerektiğinden, hocalar, o yaşlarda bulunan çocuklara, mektepte iken namaz vakti gelince abdest aldırıp namazlarını kıldırma özelliğe dikkat edeceklerdir. On yaşını tamamlayanlar, namaz kılmada tembellik ve gevşeklik gösterirlerse, uyarılmadan, velilerinin izni alınarak elle dövüleceklerdir. Ramazanda da, alışmaları için, oruç tutmaları yaşlarına göre emir ve tembih edilecektir(Akyüz, 1994: 10)."

Kâğıt üzerinde de olsa dinde bulunmadığı gerekçesiyle falaka başta olmak üzere şiddete dayalı cezalandırmanın yasaklanmış olması ve ceza vermenin diğer çocuklar için bir ibret ve teşvik aracı olarak algılanmaya başlanması önemli bir gelişmedir. Bundan başka, Talimat ile hocanın çocukları sevgi ve yumuşaklıkla mektebe alıştırmalarının istenmesi modern eğitim anlayışına uygun bir tavır olarak görülmektedir(Akyüz, 1994:16). Ancak, Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin 1860'ta hazırladığı "Rüştiye Mektepleri Muallimlerinin Harekat-ı Lazimelerini Mübeyyin" isimli talimatnameye göre tabana vurmaya suretiyle değnek cezası öngörülmüşken 1870 tarihli "Mekatib-i Rüşdiye Nizamname-i Dahiliyesi'nin 65. Maddesiyle tokat ve benzeri cezalar yasaklanmıştır (Demirel, 2013: 102).

1892 tarihli "Dersaadet Mekatib-i İbtidaiyesi İçin Talimat-ı Mahsusa'nın 16., 17. ve 18. maddelerinde cezaya dair hususlar ele alınmıştır. Buna göre, öğrencinin dövülmemesi, fazlaca hiddet gösterilmemesi ve ağır sözlerle hakaret edilmemesi istenmiştir. Ayrıca, korkutmak için bile olsa falaka ve değnek gibi aletlerin bulundurulması dahi yasaklanmıştır. Bundan başka, suçuna göre öncelikle nasihat etmek, sonrasında uyarmak eğer uslanmazsa azarlamak gerektiği ifade edilmiştir. Buna rağmen istenen davranış değişikliği olmuyorsa ayakta durdurmak ve teneffüsten men etmek bir ceza olarak önerilmiştir. Bütün bu cezalara rağmen uslanmayan çocukların İptidaiye İdaresi bilgilendirilmek suretiyle geçici olarak uzaklaştırılması önerilmiş, tamamen okuldan atılmaları ise muallimler merciinin iznine bağlanmıştır (Cevad, 1338: 317).

Aynı tarihli, "Dersaadet Mekatib-i Rüştiyesinin İdare-i Dâhiliyesine Mahsus Talimat"ın 26., 27., 28. ve 29. maddeleri rüştiyelerde uygulanacak cezalardan bahsetmiştir. Öğrencilerin uygunsuz davranışlarına verilecek cezalar "Tevkif", "İzinsizlik", "İhraç-ı Muvakkat" ve "Tard" olarak kaydedilmiştir. Buna göre, tevkif cezası alan öğrenci ertesi gün bir teneffüse çıkmaktan men edilmiş, mubassır gözetiminde yazı yazmakla görevlendirilmiştir. Bir hafta zarfında on tevkif cezası alan öğrenciye izinsizlik cezası verilmiştir. Bu cezaya çarptırılan öğrenci hafta tatili olan Cuma günü okula gelerek mubassırların gözetiminde yazı yazmaya mecbur tutulmuştur. Eğer öğrenci izinsiz olduğu halde okula gelmezse önce iki hafta izinsizlik cezası verilmesi, devamı halinde ihraç-ı muvakkatla (uzaklaştırma) cezalandırılması gerektiği kaydedilmiştir. Dört hafta süreyle izinsizlik cezası alanlara bir hafta okula alınmamak suretiyle ihraç-ı muvakkat cezasına çarptırılması istenmiştir. Bunlardan başka, bir eğitim-öğretim senesi içinde dört defa muvakkaten ihraç cezası alanlara veya okulda bulunması uygun olmayacak derecede

büyük bir suç işleyenlere tard (okuldan atılma) cezası verilmiştir. Bu cezayı alan öğrencinin okulla ilişkisi kesilmiştir. Bu cezanın yürürlüğe girebilmesi için Rüştüye İdaresi'ne bildirilmesi ve verilen cevaba göre muamele yapılması gerektiği Talimat'ta yer almıştır.

Dersini ve görevini yapmayanlara tevkif cezası, sınavlara girmeyen ya da notu ikide kalanlarla temyiz defterini yazmayanlara izinsizlik cezası verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, derse geç gelenlere ve sınıfta konuşanlara bir tevkif cezası, tekrarı halinde cezanın ikiye çıkarılması istenmiştir. Bunlardan başka, bir haftada iki defa geç gelenlerle, muallimlere ve mubassırlar karşı serkeşlikte bulunanlara karşı izinsizlik cezası verilmesi uygun görülmüştür. Müdürün emrine karşı çıkanlara, arkadaşlarına saldıranlara ve okulun içinde ya da dışında genel ahlak kurallarına aykırı davrananlara tard cezası verilmesi gerektiği kaydedilmiştir. Ayrıca, bir sınıfı üç senede geçemeyen öğrencinin ismi Mekatib-i Rüştüye İdaresi'ne bildirilerek tardı talep edilmesi ve buna cevap verilinceye kadar muvakkaten ihraç edilmesi istenmiştir (Cevad, 1338: 360-362). Bütün bu cezaların içinde hiçbir surette fiziki şiddet içeren herhangi bir cezaya yer verilmemiştir.

İdadiler için hazırlanan 1892 tarihli "Umum Mekatib-i İdadiye-i Mülkiyenin İdare-i Dâhiliyelerine Mahsus Talimat"ın 60., 61., 62. ve 63. maddeleri cezalara ayrılmıştır. Buna göre, devamsızlık, derslere karşı ilgisizlik, okul içinde ve dışında kanunlara ve ahlak kurallarına karşı hareket etmek gibi suçlara tembih ve tekdirden başka "Nişane-i Tevbih", "Tevkif", "İzinsizlik", "Tekdir-i Aleni", "İhrac-ı Muvakkat" ve "İhrac-ı Kat'î" olmak üzere altı çeşit ceza belirlenmiştir.

Devamsızlık yapan, zamanında okulda bulunmayan, hal ve hareketleri bozuk olan öğrencilere nişane-i tevbih ve tevkif cezalarının verilmesi uygun görülmüştür. Nişane-i Tevbih cezası kusur işleyen öğrencinin sınıf defterindeki isminin hizasına işaret konulmasından ibarettir. Tevkif cezası ise teneffüslerde öğrenciyi yazı ile meşgul etmektir. Üç nişane-i tevbih cezası alan öğrenciye tevkif cezası verilmesi istenmiştir. Eğer öğrenci uslanmaz ve kusur işlemeye devam ederse cezasının izinsizliğe çevrilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

İzinsizlik cezasının vaktinde okulda bulunmayan, görevini yerine getirmede sürekli tembellik yapan ve bir haftada dört defa tevkif cezası alan öğrencilere verilmesi uygun görülmüştür. İzinsizlik cezasının uygulanması yatılı ve gündüzlü öğrenci arasında farklılık göstermiştir. Yatılı öğrenci hafta sonu evine gitmekten men edilirken, gündüzlü öğrenci bir gün boyunca her teneffüs ayakta durmaya mecbur edilmek suretiyle cezalandırılmıştır.

Üst üste dört kez izinsizlik cezası alan, öğretmenlerine ve okuldaki memurlara itaatsizlik ve saygısızlık eden öğrenciye tekdir-i aleni cezası verilmesi gerektiği kaydedilmiştir. Ayrıca, arkadaşlarına hakaret eden ve onlarla kavga eden öğrenciye de aynı cezanın verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunlardan başka, okul haricinde uygun olmayan yerlerde görünen, kavga eden, okuldan kaçan ve yaralayıcı alet taşıyan öğrencilere de bu ceza verilmiştir. Bu cezanın uygulanışı, öğretmenlerinin ve arkadaşlarının huzurunda öğrencinin işlediği suç ve cezası ilan edildikten sonra cezasının siciline işlenmesinden ibarettir.

İki kez tekdir-i aleni cezası alan öğrencinin bir haftadan fazla olmamak kaydıyla okuldan uzaklaştırma cezasına çarptırılmasına ihrac-ı muvakkat ismi verilmiştir. Bir sene içinde iki defa bu cezayı alan öğrenci ihrac-ı kat'î cezası alır ve okulla ilişkisi kesilir. Ayrıca, iki sene üst üste sınıfta kalan, okulun kurallarına karşı gelerek idareye ve öğretmenlerine başkaldıran, küfreden ve saldıran öğrencilere de ihrac-ı kat'î cezasının verilmesi uygun görülmüştür. Bunların yanı sıra genel ahlak kurallarına aykırı davranan ve cinayet işleyenlere de aynı cezanın verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bu cezanın uygulanabilmesi için okul müdüründen başka üç öğretmenin katılımıyla oluşturulacak bir heyetin hazırlayacağı raporun maarif müdürüne gönderilmesi ve alınacak cevaba göre hareket edilmesi gerektiği ayrıca not düşülmüştür.

Talimatın 63. maddesinde öğrencinin verilen cezalardan kurtulması için yapabileceklerine yer verilmiştir. Buna göre, tevkif cezasından kurtulmak isteyen bir öğrencinin bir aferin belgesini idareye teslim etmesi kafi görülmüş, izinsizlikten kurtulması için ise sekiz

aferin belgesi ya da iki tahsin belgesi yeterli görülmüştür. Ancak, afvı mümkün olmayan suçlarda bu uygulamaya gidilemeyeceği bildirilmiştir. Ayrıca, tevkif cezası bu şekilde affedilmesine rağmen tevkifin gerektirdiği izinsizlik cezası ya da izinsizliğin gerektirdiği tekdiri aleni cezası uygulamadan düşmemiştir(Cevad, 1338: 386-388).

Disiplinin sağlanması için sadece cezanın kâfi olmadığı, ödüllendirmenin de gerekli olduğu bir hakikattir. Bu sebeple Osmanlı eğitim sisteminde ödüllendirmeye de ayrıca yer verildiğini görmekteyiz. 1892 tarihli "Dersaadet Mekatib-i İbtidaiyesi İçin Talimat-ı Mahsusa'nın 19. maddesi mükâfata ayrılmıştır. Bununla çalışanları takdir ederken tembelleri de çalışmaya teşvik etmenin amaçlandığı vurgulanmıştır. Herkesin içinde uygun bir şekilde öğrencinin takdir ve taltifinin yanı sıra velisine öğrenciden duyulan memnuniyeti dile getiren bir yazının gönderilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte bu öğrencilerin "sınıf başı" ilan edilmesi istenmiştir. Başarı ve güzel davranışları süreklilik arz eden öğrencilerin isimleri güzel bir hatla yazılıp öğrencilerin görebileceği bir yere asılması ve diğer öğrencilerden buraya isimlerini yazdırmak isteyenlerin çalışmaya teşvik edilmesi önerilmiştir(Cevad, 1338: 317-318).

Yine "Dersaadet Mekatib-i Rüştîyesinin İdare-i Dâhiliyesine Mahsus Talimat"ın 22., 23., 24. ve 25. maddelerinde rüştîyelerde uygulanacak mükafatlara yer verilmiştir. Öğrencinin başarısını artırmak, çalışmasını teşvik etmek ve birbirlerine karşı güzel davranışlarda bulunmasını sağlamak amacıyla "Aferin", "Takdir", "Tahsin" ve "Levha-yı İftihar" adıyla dört çeşit mükâfat verilmesi kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte, sekiz aferin bir tahsin, iki tahsin bir takdir, iki takdir ve dört tahsin bir levha-yı iftihar ve iki levha-yı iftihar bir mükâfata denk kabul edilmiştir. Bir hafta boyunca terbiyeli davranarak ceza almayanlara bir aferin verilmesi benimsenmiştir. Her ayın sonunda derslerinde başarılı olanlara iki aferin verilmesi istenmiştir. Sınavlarda birinci olanlara bir takdir, ikinci olanlara bir tahsin verilirken tam not alan tüm öğrencilere ikişer aferin verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, imtihan-ı umumide başarı gösterenlere mükâfaten kitap ve zikr-i cemil verilmesi gerektiği kaydedilmiştir. Bunlara ek olarak, bir eğitim-öğretim senesi içinde üç mükâfat kitabı alan öğrenci arkadaşlarının karşısında övüldükten sonra sağ koluna sarı şerit takılmak suretiyle ödüllendirilmesi uygun görülmüştür(Cevad, 1338: 359-360).

İdadiler için hazırlanan "Umum Mekatib-i İdadiye-i Mülkiyenin İdare-i Dâhiliyelerine Mahsus Talimat"ın 58. ve 59. maddeleri ödüllendirme ile ilgilidir. Derslere devam hususunda istekli olan ve başarılı olmak için gayret gösteren öğrencilerle ahlaka uygun hareket edenlere "Aferin", "Tahsin" ve "İmtiyaz" adıyla üç çeşit ödül verilmesi gerektiği talimatta kaydedilmiştir. Bu ödüllerin matbu olması ve ödüllendirme sebebinin belgenin üzerine yazılması istenmiştir. Bir Tahsin dört Aferine ve bir İmtiyaz iki Tahsine denk görülmüş, beş İmtiyaz belgesini okula veren öğrenciye kitap hediye edilmesi kararlaştırılmıştır(Cevad, 1338: 386).

1. Darülhayr-i Âli'nin Kuruluşu

Sultan II. Abdülhamid devrinde açılan okullardan biri olan Darülhayr-i Âli yetimlere meslek edindiren ilköğretim seviyesinde yatılı bir okuldur. Kuruluş sürecinin başlarında okul Darüleytam olarak isimlendirilmişken son aşamada isim değişikliğine gidilmiş Darülhayr ismi benimsenmiştir. Ayrıca, II. Abdülhamid'in himayesi altında olduğunu göstermesi açısından isminin sonuna Âli kelimesi eklenmiş, okulun ismi Darülhayr-i Âli olmuştur (Koçu, 1966: 4247). 31 Ağustos 1903 tarihli Padişah iradesi ile okulun açılışı Cülus-i Hümayun olan 1 Eylül tarihine denk getirilerek, tebrik merasimini takiben devlet erkânının da bulunduğu bir heyet huzurunda yapılmıştır(BOA; İ.HUS, 109/1321.C.37).

Vezneciler'deki Zeynep Hanım Konağı'nda eğitime başlayan Darülhayr-i Âli'nin Esbab-ı Mucibe Mazbatasında kuruluş gerekçesine yer verilmiştir. Buna göre, başkentte bazı serseri gençlerin geçimlerini sağlayacak bir işe sahip olmadıkları ve bir takım Müslüman çocuklarının sefil bir halde kalmaları padişah nezdinde hoş karşılanmadığı ifade edilmiştir. Bu gibilerin hem ahlakî hem de ilmî eğitim almalarını sağlamak üzere ıslahane tarzında bir okulda terbiye edilmeleri ve sanayi eğitimi almaları gerektiği ifade edilmek suretiyle kuruluş amacı dile getirilmiştir (BOA; MF.HYR, 10/37 1323).

2. Eğitim-Öğretim

Öğrenim süresi ihtiyat sınıfıyla birlikte yedi sene olarak kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Kuruluş Nizamnamesi ve Esbab-ı Mucibe Mazbatası'nda, öğrencinin öğrenmesi gereken sanatı tamamen öğrenmeden okuldan ayırlamayacağı ifade edilmiş, yetenekli öğrenciden kendisini geliştirmek isteyenlerin, normal sürenin bitişini takiben bir iki sene daha eğitimlerine devam edebilecekleri vurgulanmıştır (BOA, MF.HYR,1/29 1321/C/21; MF.HYR, 10/37 1323). Ancak, Sultan II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesini takiben 14 Eylül 1909 tarihinde İttihat ve Terakki hükümeti okulu kapatma kararı aldığı için bunu uygulama fırsatı olmamıştır (Düstur; 2. Tertip, 1. Cilt, Numara: 133, Sayfa: 648-649; Takvim-i Vekayi, İkinci Sene, 21 Ramazan 1327/23 Eylül 1325, Numara: 349, Sayfa: 7; BOA; İ.KNM, 1327/Ş.5)¹.

Bundan başka, mazbatada, öğrencinin okul bittikten sonra kolayca iş bulabileceği, geçimini temin edebileceği sanatların öğretilmesi gerektiği belirtilmiş, marangozluk, fırıncılık, mücellitlik, saracılık, kunduracılık, döşemecilik, oyuncakçılık, tenekçilik, yaldızcılık, hukkaklık, tatlıcılık ve şekerlemecilik ile musiki aletlerinin imal ve tamiri gibi alanlarda eğitim verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (BOA, MF.HYR,1/29 1321/C/21; MF.HYR, 10/37 1323). Ancak, Darülhayr-i Âli'de halıcılık, kunduracılık, terzilik, marangozluk, oymacılık ve müretteplik mesleklerinin eğitimi verilmiştir. Ayrıca, nizamnamesinde olmamasına rağmen 1906 senesinden itibaren şimendifercilik mesleği ile ilgili eğitim de vermeye başlanmıştır (BOA; İ.HUS, 163/1324 Ca.67; MF.HYR, 15/123 1325/M/14; MF.MKT, 761/63 1321/Za/21; MF.HYR, 9/40 1323/N/3; MF.MKT, 1109/11 1327/Ra/1).

Yetim çocukları meslek sahibi yapmanın yanı sıra ahlaklı ve iyi huylu insanlar olarak yetiştirmeyi de amaçlayan Darülhayr-i Âli'de eğitim ile ilgili esaslar Dâhilî Talimatname'de detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu amaçla beş vakit namazı cemaatle kılmaları şart koşulmuş, cemaate gelmeyenlere ceza verilmiştir. Okul içinde veya dışında öğrencilerin sigara içmesi yasaklanmıştır. Yine, Padişaha bağlı bir nesil yetiştirmek gayesiyle her akşam yoklamasından sonra öğrencilere Padişah için dua ettirilmiştir. Ayrıca, arkadaşları arasında çalışkanlıkları ile fark olunanlar seçilmiş ve on kişinin başına müzakereci tayin olunmuştur.

Kültür dersleri ve meslek dersleri için ayrılan zaman dilimi aylara göre değişiklik göstermiştir. Şubat, Mart, Nisan, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında saat² on birde kalkan öğrenci gece iki buçuğa kadar, Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında saat ondan ikiyi çeyrek geçinceye kadar, Kasım, Aralık ve Ocak aylarında ise sabah saat yarımdan gece üç buçuğa kadar ders ve sanatlarıyla ilgili eğitim almıştır. Şubat, Mart, Nisan, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında on beş buçuk saat, Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında on altı saat on beş dakika, Kasım, Aralık ve Ocak aylarında ise on beş saat öğrencinin uyku harici faaliyetlerine ayrılmıştır.

Azami olarak günlük üç saat kültür derslerine ayrılmış ve derslerin süresi kırk beş dakika olarak tespit edilmiştir. İlkbahar ve sonbaharda saat dörde, yazın saat üçe ve kışın saat dört buçuğa kadar kültür derslerinin tamamlanarak sanat derslerine geçilmesi istenmiştir. Bu arada öğrencinin uyku saati mevsime göre sekiz dokuz saat civarında olması kararlaştırılmıştır (BOA; MF.HYR, 7/25 1322; İ.MF, 6/1321.S.18).

Aylara göre kalkış ve yatış saatleri ile ders saatlerinin başlangıcı değişiklik gösterdiği Darülhayr'a ait zaman çizelgesinde bu durum ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir (BOA; MF.HYR, 26/42 1327).

¹ Darülhayr'ın İlgası ve Teferruatı Hakkında Kanun'un Düstur'daki kaydında, "Takvim-i Vekayi ile neşr ve ilanı: 20 Şaban 1327/23 Ağustos 1325, Numara 349" bilgisine yer verilmiş olmasına rağmen, Takvim-i Vekayi'de yapılan taramada bu tarihin numara ile örtüşmediği görülmüştür. Kanun kaydına dair numara doğrudur. Ancak ilan tarihi 21 Ramazan 1327/23 Eylül 1325'tir.

² Burada verilen saatler Alaturka saate göredir. Akşam gün battığında saatin sıfırlandığı ve günün on iki saatlik iki eşit parçaya bölündüğü, günün uzaması ve kısalmasına göre her gün saatin ayarlandığı Alaturka saatin diğer adı Ezani saattir. İstanbul'da 19 Şubat'ta akşam Alafranga saate göre saat 17.50'de olmaktadır. Alaturka saate göre saat ise 00.00'dır. Şubat ayında öğrencinin sabah 11'de kalkması ve gece iki buçuğa kadar ders görmesi kararlaştırılmıştır. Alafranga saate bunun mukabili sabah 04.50 kalkış saati, 20.20 ise yatış saattir. Günün uzamasına ve kısalmasına göre bu saatler değişiklik göstermektedir. Bkz.S. Ertan Tağman, "Mustafa İbn Ali el-Muvakkit'in Usturlab Risalesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe (Bilim Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara 2007, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.11-12.

Tablo 1: Zaman Çizelgesi³

	Ağustos, Eylül, Ekim, Şubat, Mart, Nisan				Mayıs, Haziran, Temmuz			
	Saat	Dakika	Saat	Dakika	Saat	Dakika	Saat	Dakika
Öğrencinin Sabahleyin Kalkmaları	11				1			
Giyinmek, sabah namazı ve çorba	11		12		10		11	
Ders müzakeresi	12		1		11		12	
Birinci Ders	1		1	45	12		12	45
Teneffüs	1	45	2		12	45	1	
İkinci Ders	2		2	45	1		1	45
Teneffüs	2	45	3		1	45	2	
Üçüncü Ders	3		3	45	2		2	45
Teneffüs	3	45	4		2	45	3	
Sanat	4		6		3		5	
Öğle namazı, yemeği ve teneffüs	6		7	30	5		6	30
Sanat	7	30	10		6	30	10	
Teneffüs, ikinci namazı, akşam yemeği ve namazı	10		12	15	10		12	15
Gece müzakeresi	12	15	2		12	15	1	45
Yatsı namazı	2		2	30	1	45	2	15
Yatma zamanı	2	30			2	15		

Kasım, Aralık, Ocak				
	Saat	Dakika	Saat	Dakika
Sabahleyin kalkılması	12	30		
Giyinmek, sabah namazı ve çorba	12	30	1	30
Birinci Ders	1	30	2	15
Teneffüs	2	15	2	30
İkinci Ders	2	30	3	15
Teneffüs	3	15	3	30
Üçüncü Ders	3	30	4	15
Teneffüs	4	15	4	30
Sanat	4	30	6	30
Öğle yemeği ve namazı	6	30	8	
Sanat	8		10	30
Teneffüs, ikinci namazı, akşam yemeği ve namazı	10	30	12	30
Gece müzakeresi	12	30	3	
Yatsı namazı	3		3	30
Yatma zamanı	3	30		

Buna göre, Ağustos, Eylül, Ekim, Şubat, Mart, Nisan aylarında sekiz buçuk saat ders işlenmiş, iki saat kırk beş dakika ise müzakereye ayrılmıştır. Mayıs, Haziran, Temmuz aylarında derslere ayrılan süre değişmemiş, müzakere süresi ise iki buçuk saate indirilmiştir. Kasım, Aralık ve Ocak aylarında ise ders süresi altı buçuk saate inerken müzakere için ayrılan süre iki buçuk saat olarak kalmıştır. Bunun sebebi günlerin kış aylarında kısalıyor olmasıdır.

Ayrıca, ders programında Ramazan ayına özel değişikliğe gidilmiştir. Öncelikle, sanat derslerine programda hiçbir şekilde yer verilmemiştir. Birinci ve ikinci sene verilen ecza-yı şerife dersi, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sene verilen riyazat-ı bedeniye dersi, dördüncü, beşinci ve altıncı sene verilen musiki dersi ile beşinci ve altıncı sene verilen usul-i tahrir dersi programdan tamamen çıkarılmıştır. Derslerin bazıları programdaki yerini Ramazan ayı boyunca korurken, var olan diğer derslerin bir kısmı birinci ve üçüncü haftaya diğer bir kısmı da ikinci ve dördüncü haftaya yerleştirilmek suretiyle programda Kuran-ı Kerim, ilmihal, ahlak

³ Burada verilen saatler Alaturka saate göredir.

ve müzakere dersleri için yer açılmıştır. Kuran-ı Kerim derslerinin sayısında kayda değer bir artış sağlanmıştır (BOA; MF.HYR, 13/132 1324/N/30).

Yaşı küçük ve bedenen sanayi dersleri için yetersiz olan öğrenci öncelikle ihtiyat sınıfına alınmış, bilahare sanayi-i iptidaiyenin verildiği birinci ve ikinci senelerdeki eğitime tabi tutulmuştur. Bu süre zarfında sanatlarda yetenekleri gelişen ve büyüyen çocuklar çeşitli sanayi dallarından birindeki eğitime yöneltmiştir. Yaşı ve bünyesi uygun olan çocuklar ise doğrudan doğruya bu sanayi eğitimine alınmıştır. Öğrencilerin dahil oldukları sanayi eğitimini bitirmeden ayrılmalarına müsaade edilmediği gibi bir başka sanayi dalına geçiş yapmalarına da izin verilmemiştir.

Eğitim sistemine göre, kültür ve meslek dersleri aynı sınıfta okutulmak zorunda değildir. Yani, kültür derslerinde birinci sınıf derslerini alan bir öğrenci meslek derslerinde dördüncü sınıf derslerini veya meslek derslerinde üçüncü sınıf derslerini alırken kültür derslerinde ise beşinci sınıf derslerini alabilmektedir. Ancak, meslekî dersleri tamamlamayan öğrencinin mezun olmasına izin verilmemiştir (BOA; MF.HYR, 7/25 1322; İ.MF, 6/1321.S.18).

3. Disiplin

Disiplin, mükâfat ve cezanın birlikte ve dengeli bir şekilde uygulanması ile en doğru şekilde sağlanabilir. Okuldaki disiplinden amaç, öğrenciyi içinde yaşadığı topluma uyum sağlayabilecek şekilde bilgili, terbiyeli bir birey olarak yetiştirebilmektir. Bu sebeple hata yapana ceza verilirken başarı gösterene de mükâfat verilmelidir ki öğrenciyi hatadan uzaklaştırıp başarıya yönlendirmek mümkün olsun. Darülhayr'da bu konuda hem mükâfatlandırma hem de cezalandırma birlikte işletilmiş, yetim ve kimsesiz olan bu çocuklara bir yandan meslekî eğitim verilirken diğer yandan içinde bulunduğu topluma faydalı bir birey olması sağlanmaya çalışılmıştır.

3.1. Mükâfat

Dâhilî Talimatname'nin ikinci faslında disiplinle ilgili konulara yer verilmiştir. Öğrencileri başarıya ve çalışkanlığa teşvik etmek amacıyla mükâfatlandırma yoluna gidilmiştir. Derse devam hususunda gayretli olan, hal ve hareketlerinde iyi hali ortaya çıkan öğrenciyi "Aferin", "Takdir" ve "Tahsin" namıyla üç çeşit ödül verilmesi uygun görülmüştür (BOA; MF.HYR, 24/4 1327/S/13)⁴.

Matbu olan bu belgelerde öğrencinin ismi ve belgenin verilme sebebi de yazılmıştır. Akşam yoklamasında öğrencilerin toplandığı bir esnada verilmesi kararlaştırılan bu belgelerden aferini ser-mubassır, takdiri müdür yardımcısı ve tahsin ise müdürün vermesi gerektiği ifade edilmiştir.

Ayrıca, ödüllendirmede devamlılığı sağlamak amacıyla belgelerin artmasına göre yeni mükâfatlar takdir edilmiştir. Beş aferin bir takdir ve iki takdir bir tahsine denk görülmüş, bir sene içerisinde beş tahsin ya da buna denk diğer belgelerden almayı hak eden öğrencinin koluna sarı şerit takılmak suretiyle ödüllendirilmesi istenmiştir. Tahsin sayısı ona ulaştığında bu şeridin sim şeride değiştirilmesi, öğrencilerin karşısında bu çocuğun müdür tarafından takdir edilerek onurlandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Bundan başka, okulun görünen bir yerine asılacak bir tabloda bir hafta içerisinde ders, sanayi veya iyi ahlaktan dolayı beş aferin alan öğrencilerin isimlerinin yazılarak ilan edilmesi usulü de benimsenmiştir (BOA; MF.HYR, 7/25 1322 ; İ.MF, 6/1321.S.18).

Ayrıca sınavlarda başarı göstererek dereceye giren öğrenci de ödüllendirilmiştir. Her dersin sınavından birinci olana mükâfat, ikinci, üçüncü ve dördüncüye ise zikr-i cemil verilmiştir (BOA; MF.HYR, 24/26 1327/S/23)⁵. Kendi sınıfında en fazla dersten dereceye giren ilk dört öğrenci ise "Fevkalade Mükâfat"ı almaya hak kazanmıştır.

⁴ Ödül belgeleri için Bkz Ek.1

⁵ Zikr-i Cemil varakası için Bkz Ek.1

1904-1905 eğitim-öğretim senesinde Darülhayr'da yapılan yılsonu sınavında dereceye giren öğrencilerin isimleri ve ödülleri yer aldığı Tevzi-i Mükâfat Cetveli isimli bir kitapçık bastırılmıştır. Buna göre, dördüncü sınıf öğrencilerinden 124 numaralı Mahmut Refik, 224 numaralı Mehmet Tahir, 263 numaralı İbrahim Gazali ve 12 numaralı İsmail Şaban Efendiler en fazla dersten ilk dörde girmek suretiyle fevkalade mükâfata mazhar olmuşlardır. Üçüncü sınıf öğrencilerinden de, 229, 86, 278 ve 217 numaralarda kayıtlı Selahaddin, Mübin, Ahmet ve Hasan Sezai Efendilere; ikinci sınıftan, 265 numaralı Ali Haydar, 225 numaralı Ahmet Ragıp, 62 numaralı Ömer ve 75 numaralı Şemsi Efendilere fevkalade mükâfat verilmiştir. Birinci sınıflarda ise ilk beşe girenlere Zikr-i Cemil ve Mükâfat verilmiş, yine en fazla dersten ilk beşe girerek ödüllendirilen öğrenciden beş kişiye fevkalade mükâfat verilmiştir. Birinci sınıftaki, 77 numaralı Mehmet, 292 numaralı Mehmet Salih, 136 numaralı Yusuf Ziya, 143 numaralı Müslim ve 232 numaralı Ömer Efendiler fevkalade mükâfat almışlardır.

Yine bu kitapçıkta, o sene meslekî eğitimde başarı gösteren ve mükâfat alan öğrencilerin isimlerine de yer verilmiştir. Her sanat dalında ayrı ayrı öğrencilerin isimleri kaydedilmiştir. Bundan başka, öğretim yılı içinde çalışkanlıkları, gayretleri, iyi hal ve hareketlerinden dolayı afezin alan öğrenciden bu afezinlere karşılık mükâfat almaya hak kazananların isimlerine de yer verilmiştir. Buna göre, her kırk afezin için bir mükâfat takdir edilmiştir. Bu öğrencilerin ismi ve aldıkları mükâfat adedi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (BOA, MF.HYR, 10/103 1324/M26).

Tablo 3.1: 1904-1905 eğitim-öğretim yılı içinde çalışkanlıkları, gayretleri, iyi hal ve hareketlerinden dolayı afezin ve mükâfat almaya hak kazanan öğrencilerin isimleri

Birinci Sene			
Numara	İsim	Afezin	Mükâfat
77	Mehmet Efendi	80	2
143	Müslim Efendi	40	1
165	Mehmet Nazmi Efendi	40	1
232	Ömer Efendi	40	1
168	Mahmut Salih Efendi	40	1
İkinci Sene			
Numara	İsim	Afezin	Mükâfat
225	Ahmet Ragıp Efendi	77	2
236	Hasan Ömer Efendi	160	4
248	Sadık Efendi	40	1
34	Harun Efendi	40	1
193	Ahmet Vahid Efendi	40	1
146	Süleyman Sadık Efendi	40	1
261	Osman Efendi	40	1
250	Kazım Efendi	40	1
101	Cafer Efendi	40	1
216	Mehmet Tevfik Efendi	40	1
25	Mehmet Ali Efendi	40	1
Üçüncü Sene			
Numara	İsim	Afezin	Mükâfat
229	Selahaddin Efendi	120	3
278	Ahmet Efendi	40	1
217	Hasan Sezai Efendi	120	3
207	Hilmi Efendi	160	4
144	İsmail Hakkı Efendi	40	1
111	Nazif Efendi	40	1
7	Tevfik Efendi	40	1
82	Mübin Efendi	80	2
Dördüncü Sene			
Numara	İsim	Afezin	Mükâfat
124	Mahmut Refik Efendi	100	2
263	İbrahim Gazali Efendi	60	1
12	İsmail Şaban Efendi	50	1
284	Hasan Sabri Efendi	40	1
13	Mehmet Nuri Efendi	40	1
129	Mehmet Şevket Efendi	40	1

228	Osman Avni Efendi	40	1
269	Şaban Refet Efendi	50	1
64	Cafer Efendi	40	1
139	Ali Efendi	106	2
55	Refet Efendi	40	1
33	Mehmet Emin Efendi	40	1
46	İbrahim Hakkı Efendi	50	1
238	Mehmet Edip Efendi	40	1

Darülhayr-i Âli'de kültür ve meslek derslerinde dereceye giren 3. sınıf öğrencisi 229 numaralı Selahaddin Efendi, 278 numaralı Ahmet Efendi, 217 numaralı Hasan Sezai Efendi, 4. sınıf öğrencilerinden 124 numaralı Mahmut Refik Efendi, 263 numaralı İbrahim Gazali Efendi ve 12 numaralı İsmail Şaban Efendi'nin gayret, çalışkanlık ve iyi halden de mükâfat aldıkları müşahade olunmuştur. Bu durum okulun gayesi olan meslek eğitimi yanında terbiyeli birer insan yetiştirme amacının tahakkuku noktasında başarılı bir şekilde çalışıldığını göstermektedir.

3.2. Ceza

Talimatnamedeki esaslara göre, öğrencilerin bütün dersanelerde ve atölyelerde edepli bir şekilde dersine ve işine dikkat etmesi, soru sorulmadıkça konuşmaması gerektiği ifade edilmiştir. Dersine ve sanatına çalışmayan, sınıfına, atölyesine ve camiye vaktinde gelmeyen öğrenciye diğer öğrencilerin teneffüs vaktinde bir saat kadar iş yaptırılmak veya yazı yazdırılmak suretiyle ceza verilmiştir.

Okulun kurallarına göre emredilen işleri yapmayanlar, arkadaşlarıyla tartışan öğrenciler, birinci defa bu suçları işlediklerinde öğle ve akşam yemeklerinde almaları gereken yemeklerin bir tabağından, ikincisinde iki tabağından mahrum bırakılması uygun görülmüştür. Eğer, üçüncü kez aynı hatayı işlerse bir gün boyunca yemek verilmeyip sadece ekmek verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bir ay içinde iki defa bu şekilde ceza alanlar ve arkadaşlarıyla kavga edenler birinci seferde bir hafta, tekrarı halinde ise dört haftaya kadar izinsizlik cezası verilmesi, izinsizliğin riyazat cezasını⁶ da içerdiği ifade edilmiştir.

Amirlerine karşı itaatsizlik eden ve diğer arkadaşlarını da itaatsizliğe teşvik eden veya okuldan kaçan öğrenciye kabahatlerinin derecesine göre bir günden iki güne kadar hapis cezası verilmesi uygun görülmüştür. Aynı suçun tekrarı halinde ceza bir haftaya çıkarılmış, riyazat cezası da buna dahil edilmiştir.

Ayrıca, üzerinde kesici aletler taşıyan, memurlara karşı öfkelenen ve şiddet uygulayan, arkadaşları hakkında edebe aykırı, kötü fikirlere sahip olduğu anlaşılan öğrencilere de bir hafta hapis cezası riyazat cezasıyla birlikte verilmiştir.

Öğrencinin, okul binasına, eğitim-öğretim araç gereçlerine vereceği hasar imal edilip satılan eşyadan elde edilen gelirin öğrenciye düşen kısmından karşılanması kararlaştırılmıştır (BOA; MF.HYR, 7/25 1322; İ.MF, 6/1321.S.18).

Bu cezaların yetersiz kaldığı durumlarda Maarif Nezareti'nin mülkiye idadilerinin idaresi için hazırlamış olduğu talimatnamenin uygulanması yoluna gidilmiştir (BOA, MF.HYR, 13/41 1324/Ş/10; MF.HYR, 17/47 1325/Ca/5; MF.HYR, 17/113 1325/C/20). Buna göre, mülkiye idadileri için hazırlanan ve diğer liselerde de uygulanan talimatnamenin altmış ikinci maddesi kademe kademe cezalar hakkında bilgi vermekte ve en nihayetinde kesin ihraç hükmünü ele almaktadır (Cevad, 1338: 387-388).

26 Eylül 1906 tarihinde nezarete gönderilen bir yazıda, okulun açıldığı tarihten beri sınıf geçemeyerek aynı sınıfa tekrar etmekte olan yirmi üç öğrencinin okuldan atılması ve yerlerine

⁶ Riyazat cezası, izin günü olan Cuma günü ekmekten başka bir gıda verilmemesi anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. BOA; MF.HYR, 7/25 1322

çalışkan çocukların alınmasıyla verilen emeklerin boşa götürülmemesi istenmiştir. Ancak, Darülhayr'ın talimatnamesi bunun için yetersiz olduğundan umum idadiler için uygulanan talimatın altmış ikinci maddesinin hükümlerinin esas alınarak bu işlemin yapılması gerektiği vurgulanmıştır (BOA, MF.HYR, 13/41 1324/Ş/10).

1907 senesinde 52 numaralı Recep Yaşar Efendi ile 155 numaralı Celal Efendi hakkında düzenlenen disiplin soruşturması raporunda bir kaç kez uzaklaştırma cezası almasına rağmen akıllanmamış olan bu öğrenciler için de aynı maddenin işlettirilerek okuldan atılmaları talep edilmiştir (BOA, MF.HYR, 17/113 1325/C/20).

Okul idaresi öğrencinin iyi halini, mesleğini öğrenmedeki gelişimini dikkate alarak cezaları hafifletme yoluna gitmiştir. 134 numarada kayıtlı Hidayet Efendi, sınıfta huzursuzluk çıkarmasına, okulda ustura bulundurmasına ve atölyede ustasına küfretmesine ve hırsızlıkla itham edilmesine rağmen öğrendiği sanatta yetenekli olması ve gelişmek için çaba sarf etmekte oluşu göz önünde tutularak okuldan atılmak yerine 20 gün uzaklaştırma cezası verilmiştir (BOA, MF.HYR, 21/51 1326/S/17).

3.2.1. Devamsızlık ve Firar

Yatılı bir okul olan Darülhayr'da karşılaşılan disiplin problemlerinin başında devamsızlık ve firar gelmiştir. Bunun başlıca sebebi, aile terbiyesi ve disiplinden mahrum bir şekilde büyüyen bu çocukların okulun disiplinli hayatına ayak uydurmakta zorlanmış olmalarıdır. Dâhilî Talimatname'nin kırk beşinci maddesine göre, velisi olan öğrenci Cuma akşamından itibaren, velisi olmayan ise sadece Cuma günü izinli sayılmıştır (BOA; MF.HYR, 7/25 1322; İ.MF, 6/1321.S.18). Bunun haricinde her hangi bir görev verilmedikçe okuldan çıkmalarına izin verilmemiştir. Bu durumda, okula başlayıncaya kadar serbest yaşamaya alışmış olan çocuklar devamsızlığa ve firara yönelmiştir. Bazen bu firarlar haftaları bulduğu olmuştur. Mesela, bir yıla yakın bir süre firarda olan 45, 47, 157, 172 ve 289 numaralar da kayıtlı Ahmet, Kadri, İbrahim, Derviş ve Şükrü efendilerin kayıtları silinerek yerlerine yeni öğrenciler alınmıştır (BOA, MF.HYR, 10/40 1324/M/2).

Öncelikle azarlanmak suretiyle cezalandırılan öğrenci, aynı suçu işlemekte ısrar etmesi durumundan hapis cezasına çarptırılmıştır. Buna rağmen uslanmayan öğrenciye izinsizlik cezası verilmiştir. Bu ceza bazen dört haftaya kadar çıkmıştır. 93 numaralı Ahmet Muharrem Efendi ile 123 numaralı Ahmet Efendi bir kaç kez firar etmişler ve velileri tarafından okula tekrar getirilmişlerdir. Kendilerine uzaklaştırma cezası uygun görülmüşken özür dilemeleri ve bir daha bu şekilde hareket etmeyeceklerine dair söz vermeleri üzerine cezaları dört hafta izinsizliğe çevrilmiştir (BOA, MF.HYR, 16/99 1325/Ra/16). Uzaklaştırma cezasına rağmen kurallara uymamakta direten öğrenciler okuldan atılmıştır.

Okulun arşivinden elde edilen bilgilere göre, en fazla okuldan atma cezası devamsızlık ve firar suçlarından verilmiştir. Özellikle okulun son senesi olan 1909 yılında firar olaylarının arttığı müşahede olunmuştur. 5 Mayıs 1909 tarihli bir belgede iki aydan dört aya kadar süren bir zamandan beri 20 öğrencinin okuldan firar ettiği kaydedilmiş ve ihraçları talep edilmiştir. Sene başında okul mevcudunun 500 kişiye ulaşması planlanırken artan firar olayları ve ihraçlar sebebiyle bu sayı 330'a düşmüştür (BOA, MF.HYR, 25/15 1327/R/14).

Öğrencinin okuldan kaçmasını ve uygunsuz yerlere gitmesini önlemek amacıyla İstanbul'un Kadıköy, Boğaziçi, Fenerbahçe, Bakırköy ve Eyüp semtlerinde Maarif Nezareti memurlar görevlendirmiştir. Ancak Darülhayr idaresi, kendi öğrencilerinin bu görevliler tarafından tanınmadığını ve bunun sonucu olarak bu çocukların uygunsuz yerlere gittiklerini ifade etmiştir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için Darülhayr mubassırlarından bir kaç kişinin bu vazife ile görevlendirilmesi nezarete teklif edilmiş (BOA, MF.HYR, 12/81 1324/C/22) ise de bütçe yetersizliği ve yeterince memurun var olduğu gerekçeleri ileri sürülerek bu talep reddedilmiştir. Vefa ve Mercan İdadileri ile Mekteb-i Sultanî memurlarından bu iş ile görevli olanların Darülhayr öğrencileri ile de ilgilenmeleri emredilmiştir (BOA, MF.MKT, 957/34 1324/Ş/20).

3.2.2. İtaatsizlik, Saygısızlık, Tahkir ve Kavga

Darülhayr'da karşılaşılan disiplin problemlerinden bir diğeri ise itaatsizlik, saygısızlık, tahkir ve kavgaların yer aldığı iletişim problemleridir. Özellikle okuldan atılmak isteyen öğrencilerin huzursuzluk çıkartarak okulla ilişkilerinin kesilmesini sağlamaya çalıştıkları görülmüştür.

47 numaralı Beşir Efendi'nin itaatsizlik ve serkeşlik yaptığı, mubassırları dövdüğü ve hatta arkadaşlarını bu hususta teşvik ettiği kaydedilerek ihracı talep edilmiştir. Ayrıca, disiplin raporunda öğrencinin bu şekilde davranarak okuldan atılmak istediğini kendisinin ifade ettiği vurgulanmıştır (BOA, MF.HYR, 6/61 1322/L/18). Yine, 112, 226, 10, 85 ve 242 numaralarda kayıtlı Mehmet Münib, Refet, Tefvik, Şevket ve Ömer Fevzi Efendiler için de benzer kusurlardan dolayı ihraç kararı verilmiş ve yerlerine yeni öğrenciler alınmıştır (BOA, MF.HYR, 9/96 1323/Za/13).

Ayrıca müdür yardımcısını döven 31 öğrenci 21 Ocak 1909 tarihinde bir bölük asker ve iki komiserin nezaretinde okuldan ihraç edilerek ailelerine teslim edilmişlerdir (BOA, ZB, 329/133 1324/KS/7). Bu şekildeki suçlardan dolayı, okulun açık bulunduğu altı yıl içerisinde 45 çocuk okuldan atılmış, çok sayıda uzaklaştırma ve izinsizlik cezası uygulanmıştır (BOA, MF.HYR, 3/25 1322/S/9; MF.HYR, 12/2 1324/Ca/3; MF.HYR, 13/34 1324/S/8; MF.HYR, 13/67 1324/S/22; MF.HYR, 16/99 1325/Ra/16; MF.HYR, 17/80 1325/Ca/26; MF.HYR, 17/113 1325/C/20; MF.HYR, 19/10 1325/L/15; MF.HYR, 21/51 1326/S/17; MF.HYR, 21/110 1326/Ra/17).

3.2.3. Cinsel Suçlar

Darülhayr öğrencileri arasında görülen diğer bir suç ise fuhuş, livata ve birbirlerine karşı edepsiz hareketlerdir. Öğrencilerin izin günlerinde meyhane ve umumhane gibi yerlere gitmeleri suç iken bu mahallerde yakalanan öğrenciler olmuştur. 251, 214 ve 279 numaralarda kayıtlı Mehmet Arif, Ali ve Zeynel Abidin Efendilerin Galata umumhanelerine gittikleri iddia edilmiş ve haklarında disiplin soruşturması yapılmıştır. Bunun üzerine Ali ve Zeynel Abidin isimli öğrenciler okuldan ihraç edilmiştir (BOA, MF.HYR, 2/35 1321/Z/17; MF.HYR, 9/26 1323/S/22).

Birbirlerine karşı ahlaksız hareketlerde bulunmak suretiyle cinsel tacizde bulunan öğrencilere de rastlanmıştır. 143 numaralı Rüştü Efendi 137 numaralı Hüsametdin Efendi'ye karşı, 204 numaralı Hasan Efendi 172 numaralı Mehmet İhsan Efendiye karşı bu şekilde cinsel tacizde bulunmaları sonucu disipline sevk edilmişler ve bir hafta süreyle hapis cezasına çarptırılmışlardır (BOA, MF.HYR, 3/25 1322/S/9).

Livata ile ilgili disiplin tutanakları da mevcuttur. 1905 yılında, okul haricinden birinin 191 numarada kayıtlı Talat Efendi'ye hitaben yazdığı, aralarındaki ilişkiyi ve Talat'ın cinsel durumunu ortaya koyan mektubun okul idaresinin eline geçmesiyle soruşturma başlatılmıştır. Talat Efendi'nin ahlaksız biri olduğu ve daha önceden de bir takım cezalar aldığı mubassırlarca rapor edilmiş, yapılan tahkikat sonucu okulda kalması sakıncalı görülerek ihraç edilmiştir (BOA, MF.HYR, 9/65 1323/L/14). Bundan başka, 1907 senesinde, 191 numarada kayıtlı Halit Efendi'nin aynı sınıftaki Abdülkadir Efendi ile aralarında bu tür bir münasebet olduğu mubassırlar tarafından bildirilmesi üzerine haklarında disiplin süreci başlamıştır. Yapılan araştırmadan sonra olayın vuku bulduğu kesinleşmiş ve öğrenciler ihraç edilmiştir (BOA, MF.HYR, 22/104 1326/N/26). Okulun açıldığı yıldan itibaren kapanıncaya kadar her yıl bu tür olaylara rastlanmış, yapılan disiplin soruşturmaları sonucunda bu fiili işlediği kesinleşen öğrencilerin okulla ilişkisi kesilmiştir (BOA, MF.HYR, 13/34 1324/S/8; MF.HYR, 16/79 1325/Ra/7; MF.HYR, 20/6 1325/Z/5; MF.HYR, 25/91 1327/C/4).

3.2.4. İçki İçme

Meyhaneye gitmek ve içki içmek yasak olmasına rağmen öğrencilerden bu suçu işleyenlerin olduğu görülmüştür (BOA; MF.HYR, 15/160 1325/M/26). Haydarpaşa vapurunda sarhoş bir şekilde etrafı rahatsız ederken yakalanan 221 numaralı Abdürrezzak Efendi Aziziye Karakolu'na götürülmüş, bilahare, okula teslim edilen öğrenci hakkında yapılan disiplin soruşturması sonucu öğrenciye dört hafta izinsizlik cezası verilmiştir. Ancak bir kaç arkadaşını da ayartarak okuldan kaçan Abdürrezzak Efendi yine sarhoş bir vaziyette okula zabıtalarca

getirilmiştir. Bunun üzerine Mekâtib-i İdadiye Talimatnamesi'nin altmış ikinci maddesine dayanılarak öğrenci okuldan ihraç edilmiştir (BOA, MF.HYR, 17/72 1325/Ca/23).

132 numarada kayıtlı Halit Efendi okula bir şişe rakı getirip içerken yakalanmış, yapılan tahkikat sonucu okuldan atılmıştır (BOA, MF.HYR, 18/56 1325/Ş/15). Ayrıca, 42 numaralı İsmail Efendi'nin sarhoş bir şekilde okula getirildiği, nara atmaya devam etmesi üzerine okulda kalması sakıncalı görülerek karakola teslim edildiği kaydedilmiştir. Yapılan soruşturma sonucunda başındaki fesi satıp içki aldığını itiraf etmiştir. Daha önceden de pek çok kusuru ve cezası bulunan İsmail Efendi'nin okuldan atılmasına karar verilmiştir (BOA, MF.HYR, 20/92 1326/M/12; MF.HYR, 20/95 1326/M/13).

3.2.5. Hırsızlık

Darülhayr'da hırsızlık suçu nedeniyle de disiplin soruşturmaları yapıldığı müşahede olunmuştur. Birbirlerinin eşyalarını çalan öğrencilerden başka, okulun eşyalarını çalan ya da dışarıda misafir olduğu evin eşyalarını çalan öğrencilere rastlanmıştır. 219 numaralı Haydar Efendi, Cuma gecesi misafir olduğu evin sahibinin 319 kuruş bulunan para kesesini çalmış, bununla bir takım elbise, bir çift ayakkabı, bir fistan, çorap, fes ve tütün almıştır. Yapılan tahkikatta hırsızlık yaptığını kabul etmiş, ikinci kez hırsızlıktan disipline sevk edilmesi ve başka suçlarının da bulunması sebebiyle okuldan ihraç edilmiştir (BOA, MF.HYR, 18/100 1325/L/6). Bundan başka, 104 numarada kayıtlı Nurettin Efendi'nin arkadaşlarının feslerini çalarak sattığı anlaşılınca hakkında disiplin soruşturması başlatılmıştır (BOA, MF.HYR, 12/2 1324/Ca/3).

Okulun kundura atölyesinden ayakkabı derisi çaldıkları kundurahane ustası tarafından ihbar olunan 134, 172 ve 44 numaralı Hidayet, Naci ve Rıza Efendiler hakkında soruşturma yapılmıştır. Tahkikat sonucunda, Hidayet'in kendisine ayakkabı yaptırmak için dışarıdan deri aldığı, bu derilerin ince olması sebebiyle atölyedeki artık derilerden takviye amaçlı kalın deri parçaları çaldığı anlaşılmıştır. Naci ve Rıza'nın yardımıyla gerçekleşen bu olayda tam bir hırsızlık olmadığı anlaşıldığından Hidayet'e bir hafta uzaklaştırma, Naci'ye üç hafta ve Rıza'ya dört hafta izinsizlik cezası verilmiştir (BOA, MF.HYR, 21/51 1326/S/17).

Sonuç

Darülhayr-i Âli'de bulunan talebeler yetim ve kimsesiz çocuklardan oluşmaktadır. Bu sebeple öğrencilerin aile terbiyesi noktasında eksikleri olduğu gibi disiplin altında yaşamaya da alışkın değildirlere.

Ödüllendirme ve cezalandırma noktasında ortaya konulan uygulamalarla öğrencinin terbiye edilmesi amaçlanmıştır. Hem derslerdeki başarılarına hem de edepli davranışlara verilen ödüllerle çocuklar başarıya ve terbiyeli olmaya teşvik edilmiştir. Aynı zamanda kazanılan ödüllerde hedeflenen sayılara ulaşılmasıyla öğrenci bir üst derecedeki ödülle mükâfatlandırılmıştır. Böylece ödüllendirmede devamlılık sağlanırken öğrenciler arasında bu noktada rekabet sağlanmaya çalışılmıştır. Hatta bu öğrenciler hata yaptıklarında önceden aldıkları ödüller yardımlarına koşmuş, cezaların affına sebep olmuştur. Böylece ödül kazanmak bir kez daha özendirilmiştir.

Başarılı ve terbiyeli olmaya özendirilmek için ortaya konulan tüm çabalara rağmen öğrencilerin aldıkları cezaların azımsanmayacak derecede olduğu gözlemlenmektedir. Hatta bazı öğrencilerin okuldan atılabilmek için her türlü suçu işlediği görülmüştür. Görünen o ki; başıboş ve serbest bir hayata alışan bu gençler yatılı bir okulun disiplinli hayatına uyum sağlayamamışlardır. Okulun Dahili Talimatnamesi'nde olmamasına rağmen öğrencinin okuldan atılmasını gerektiren suçlarla karşılaşılınca idadiler için düzenlenen talimatnamenin ilgili maddesine göre işlem yapılmıştır. Özellikle Sultan II. Abdülhamit'in hallinden sonra okulun düzeninin bozulduğu, firar ve okuldan atılmalar sebebiyle 500 kişi olması gereken okul nüfusunun 300'e indiği görülmüştür.

Ödül ve ceza terbiyeli bir nesil yetiştirmek için gereken önemli iki araçtır. Doğru hareket edene ödül, yanlış yapana da ceza verilmelidir ki çocuk yanlıştan uzaklaşıp doğruya yönelir. Aynı zamanda doğru ya da yanlış yaptıklarının bir bedelinin olduğunu anlatsın.

Böylece yaptığı işin bilincinde olan ve aldığı sorumluluğun gereğini yerine getiren bir nesil ortaya çıkacaktır.

Ancak bu yaklaşımın okuldan önce ailede başlaması lazımdır. Aile terbiyesi okulda verilecek terbiyenin temelini oluşturur. Eğer çocuk aile terbiyesinden yoksun bir şekilde yetiştirilmişse okulun disiplinine alışması oldukça zordur. Ebeveynler, çocukları yanlış yaptığında bu yanlışın cezasını ya da doğru ve güzel bir şey yaptıklarında mükâfatını vermezlerse çocuklarına iyilik değil kötülük yapmış olurlar. Davranışlarına uygun şekilde bir karşılık verilmelidir. Hatta ödüllendirme ile cezalandırma arasındaki denge kurulurken ödüllerin cezaları sildiği bir sistemin geliştirilmesi başarıya ve iyiliğe insanları sevk edecektir. Bunun sonucunda çocuk hem yaptığı her işin sorumluluğu ve bedelini üstlenecek hem de yanlıştan kaçıp doğruya ulaşmak için çaba sarf edecektir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

İradeler:

Hususi İradeler:

Dosya No: 109/ Belge No: 1321.C.37,

Dosya No: 163/ Belge No: 1324 Ca.67

Kanun ve Nizamât İradeleri:

Dosya No: 1327 Ş.5

Maarif İradeleri:

Dosya No: 6/ Belge No: 1321.S.18

Maarif

Darülhayr:

Dosya No: 1/ Belge No: 29 1321/C/21,

Dosya No: 2/ Belge No: 35 1321/Z/17,

Dosya No: 3/ Belge No: 25 1322/S/9,

Dosya No: 6/ Belge No: 61 1322/L/18,

Dosya No: 7/ Belge No: 25 1322,

Dosya No: 9/ Belge No: 26 1323/Ş/22, Dosya No: 9/ Belge No: 40 1323/N/3, Dosya No: 9/ Belge No: 65 1323/L/14,

Dosya No: 9/ Belge No: 96 1323/Za/13,

Dosya No: 10/ Belge No: 37 1323, Dosya No: 10/ Belge No: 40 1324/M/2, Dosya No: 10/ Belge No: 103 1324/M26,

Dosya No: 12/ Belge No: 2 1324/Ca/3, Dosya No: 12/ Belge No: 81 1324/C/22,

Dosya No: 13/ Belge No: 34 1324/Ş/8, Dosya No: 13/ Belge No: 41 1324/Ş/10, Dosya No: 13/ Belge No: 67 1324/Ş/22,

Dosya No: 13/ Belge No: 132 1324/N/30,

Dosya No: 15/ Belge No: 123 1325/M/14, Dosya No: 15/ Belge No: 160 1325/M/26,

Dosya No: 16/ Belge No: 79 1325/Ra/7, Dosya No: 16/ Belge No: 99 1325/Ra/16,

Dosya No: 17/ Belge No: 47 1325/Ca/5, Dosya No: 17/ Belge No: 72 1325/Ca/23, Dosya No: 17/ Belge No: 80

1325/Ca/26, Dosya No: 17/ Belge No: 113 1325/C/20,

Dosya No: 18/ Belge No: 56 1325/Ş/15, Dosya No: 18/ Belge No: 100 1325/L/6,

Dosya No: 19/ Belge No: 10 1325/L/15,

Dosya No: 20/ Belge No: 6 1325/Z/5, Dosya No: 20/ Belge No: 92 1326/M/12, Dosya No: 20/ Belge No: 95

1326/M/13,

Dosya No: 21/ Belge No: 51 1326/S/17, Dosya No: 21/ Belge No: 110 1326/Ra/17,

Dosya No: 22/ Belge No: 104 1326/N/26,

Dosya No: 23/ Belge No: 35 1326/Za/11,

Dosya No: 24/ Belge No: 4 1327/S/13, Dosya No: 24/ Belge No: 26 1327/S/23,

Dosya No: 25/ Belge No: 15 1327/R/14, Dosya No: 25/ Belge No: 91 1327/C/4,

Dosya No: 26/ Belge No: 42 1327.

Mektubi:

Dosya No: 761/ Belge No: 63 1321/Za/21,

Dosya No: 957/ Belge No: 34 1324/Ş/20,

Dosya No: 1109/ Belge No: 11 1327/Ra/1.

Zabtiye

Dosya No: 329/ Belge No: 133 1324/KS/7

Gazeteler

Takvim-i Vekayi, İkinci Sene, 21 Ramazan 1327/ Belge No: 23 Eylül 1325, Numara: 349.

Düstur, 2. Tertip, 1. Cilt, Numara: 133.

Diğer Kaynaklar

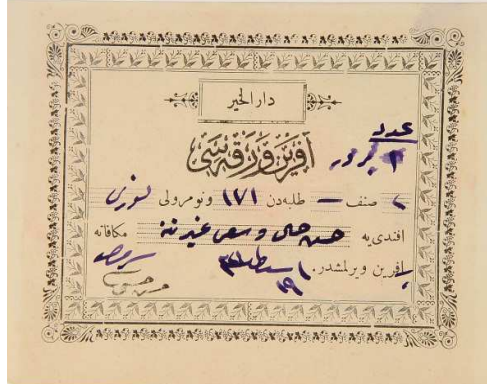
- AKYÜZ, Yahya (1994). "İlköğretimin Yenileşme Tarihinde Bir Adım: Nisan 1847 Talimatı", *OTAM*, S.5, s.1-47.
- DEMİREL, Fatih (2013). "Osmanlı Modern Eğitim Kurumlarında İşlenen Suçlar", *History Studies*, Volume 5 Issue 1, Ocak/January, s.101-112.
- KOÇU, Reşat Ekrem (1966). "Darü'l-Hayr-i Âli", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:8, İstanbul.
- Mahmud Cevad (1338). *Maarif-i Umumiye-i Nezaret-i Tarihçe-i Teşkilatı ve İcraatı*, Matbaa-i Amire.
- TAĞMAN, Ertan (2007). *Mustafa İbn Ali el-Muvakkit'in Usturlab Risalesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe (Bilim Tarihi) Anabilim Dalı.

EKLER

Ek.1 (BOA; MF.HYR, 23/35 1326/Za/11)

Ödül Belgeleri

Aferin Varakası

2. sınıf talebeden 171 numaralı Nuri Efendiye hüsn-i hal ve say-i gayretine mükâfaten Aferin verilmiştir.

Aferin

Beşinci sene talebesinden 193 numaralı Ahmet Vahit Efendiye derslerinden on yedi mükâfat verilmiştir.

Nişane-i Takdir

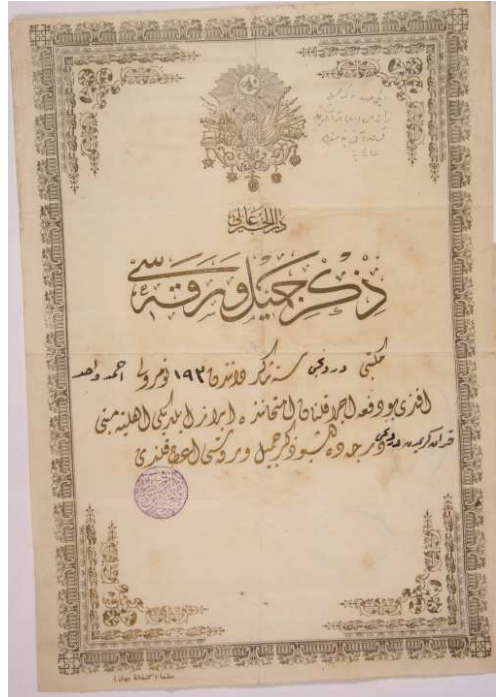
Birinci sene talebesinden 171 numaralı Nuri Efendiye Kuran' da birinciliğine mükâfaten verilmiştir.

Tahsin

Beşinci sene talebesinden 193 numaralı Vahid Efendiye dersten mükâfaten verilmiştir.

Zikr-i Cemil Varakası

Mektebi dördüncü sene şakırdanından 193 numaralı Ahmet Vahid Efendi bu defa icmal kılınan imtihanında ibraz eylediği ehliyete mebnî Kur'an-ı Kerim'den dördüncü derecede işbu zikr-i cemil varakası ita kılındı.